

DRIEPAS

Jaargang 11, nummer 1, maart 1994

HISTORISCHE KRING DUIVEN, GROESSEN, LOO

COLOFON

De DRIEPAS is het verenigingsblad van de Historische Kring Duiven Groessen-Loo. Het verschijnt drie tot vier keer per jaar. Artikelen mogen alleen overgenomen worden na schriftelijke toestemming van de auteur en met bronvermelding.

Abonnementsprijs f. 12,50, voor postabonnees f. 17,50 per jaar, bij vooruitbetaling te voldoen op onderstaande bank- of girorekening. Voor leden van de Historische Kring gratis. Losse nummers f. 5,00.

Het lidmaatschap van de Historische Kring bedraagt per jaar *f* 25,00 buiten de Gemeente Duiven *f* 30,00 (wegens postbezorging), over te maken op postgiro 49 23 697 of Rabobank rekeningnummer 31.54.07.484 t.n.v. de Historische Kring Duiven Groessen Loo te Duiven.

Indien het lidmaatschap of abonnement niet vóór 1 december van het jaar is opgezegd, volgt automatisch verlenging voor het volgend jaar.

Secretariaat:

Postbus 212
6920 AE D U I V E N

Redactie DRIEPAS:

W.F.W.M. van Heugten, Duiven
Th.M.J. Jonker, Loo

Redactieadres:

zie secretariaat Historische Kring

ISSN: 0921-5549

Op de omslag:

Mariken van Nieumeghen, een meisje uit 't Loo.

"DWARS DEUR D'N HOF" EN ANDERE GERECHTEN UIT GROOTMOEDERS TIJD

Verslag van de inloopavond van 17-1-1994, waaraan toegevoegd enkele recepten.

Ook de inloopavond van 17 januari 1994 bracht weer veel enthousiaste mensen op de been om van gedachten te wisselen over typische gerechten van vroeger. Van de soep tot en met de pap werd alles met zóveel smaak doorge-sproken dat het idee geopperd werd om ook eens een "pruufavond" te organi-seren. In dit artikel zullen we zoveel mogelijk de volgorde "van de soep tot de pap" aanhouden.

"Brune-bonen en artesoep" werd getrokken van varkensonderpoten en staart, afkomstig uit de "spekkuup". Soms kookte men ook 't zwoerd van de ham met wat vet eraan mee; knolselderij werd er altijd aan toegevoegd. In de winter kwam deze soep als maaltijd door de week op tafel.

De zondagse soep trok men van kip of rundvlees, en als er geen vlees was, gebruikte men maggiblokjes en vermicelli voor de soep. Vaak werd het vlees uit de bouillon afzonderlijk gegeten met zoetzuur van o.a. kwetsen (zie recept nr.1), uitjes, augurken en zure peren (zie recept nr.2). Voor de kippesoep beschikte men altijd wel over een paar kippen die uitgelegd waren. De soep werd gekruid met lavas, foelie en selderij. De 96-jarige mevrouw C. Peters-Keultjes uit Loo vertelde ons dat het vet ervan werd uitgebraden en in "pötjes" gedaan en gebruikt als zalf voor kloven aan handen en voeten. Het bleef jaren goed en stonk niet.

"Dwars deur d'n hof" was de beeldende naam voor de verse groentesoep: men ging de tuin in en oogstte links en rechts de ingredienten in de moestuin. Ook leende het gebonden kookvocht van bloemkool en spinazie zich goed voor soep. De groenten at men de eerste dag, de soep was voor de dag erna. "Moeders deed het werk" wanneer het ging om de bereiding van: bloedworst (zie recept nr.3), metworst, leverworst en balkenbrij. De produkten van de slacht werden pas de dag na het steken van het varken bereid. Wel moest men het opgevangen bloed dat diende voor bereiding van bloedworst, met de hand roeren totdat het koud was om stollen tegen te gaan.

Er werd op de inloopavond ook uitvoerig aandacht besteed aan de bereiding van balkenbrij (zie recept nr.4).

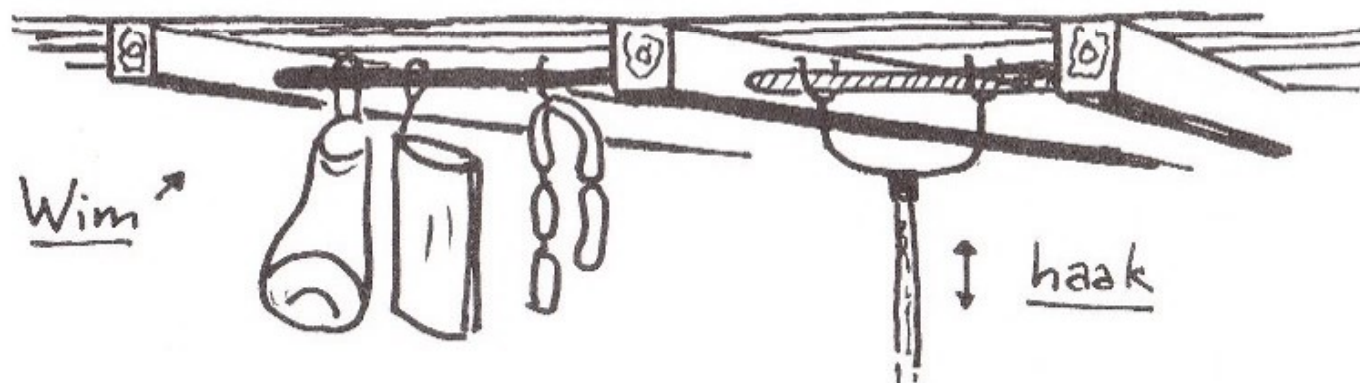
Afb. 1. P. Janssen uit 't Loo (Loostraat 20) bij zijn vetgemeste varkens; in de jaren zestig.

Volgens mevrouw Peters werd 't kookvocht van de varkenskop vermengd met anijszaad, rozijnen, krenten, kaneel, boekweitmeel (eventueel gruttenmeel), 'n handvol *kaoie* (kaantjes) en iets zout. Het anijszaad

(ook wel "*waspinnezaod*" genoemd) werd even verwarmd op 't fornuis zodat de steeltjes losraakten en verwijderd konden worden. Soms werd 'n zoete appel meegekookt: "*het hoeft niet moar aei d'r 'n zuuten appel in doet, smik 't lekkerder*". Men moest blijven roeren tot je 't mengsel 3 maal "*prut*" hoorde zeggen en 't stijf aan de lepel bleef hangen. Pas dan werd 't in bakken gedaan en in de kelder gezet en later als pudding "*umgekiept*" om 't in plakken te kunnen snijden. Het grijzige smout, plukvet genaamd, werd gebruikt om de balkenbrij te bakken. Het spierwitte smout, verkregen door het meebakken van appels, was om op 't brood te smeren.

Ook werd smout gebruikt om de overheerlijke smoutappelen te maken, alleen 't noemen ervan deed weer bij velen 't water in de mond lopen. Men bakte de zoete ongeschilde appels, genaamd "*kennekes*", in een gietijzeren pan in kokend smout. Als de appels boven kwamen drijven werden ze er met de "*schuumlaepel*" uitgevist en vaak met kaantjes, suiker en roggebrood gegeten. De gedroogde metworst was ook voor iedereen een lekkernij en dat is niet verwonderlijk want voor "*de met*" werden stukjes spek en mooie lapjes varkensvlees gebruikt (bij sommigen zelfs varkenshaasjes). Dit werd gemalen in de worstmachine en kwam in een grote hoop midden op tafel te liggen. Men voegde zout, peper en nootmuskaat toe en mengde het geheel met de hand. Voor de gedroogde metworst werd een gedeelte apart gehouden en extra gezouten en vervolgens rauw "*gepruufd*" om te weten of "*de met*" op

smaak was. De darmen van het varken werden gekeerd en schoongespoeld met water. Daarna nam men een haarnaald om het vet eraf te schrapen. Dit deed men ook wel met de botte kant van een aardappelmesje. Op de worstmachine zette men een hoorntje, waar men dan de darm overheen spande. Het vullen kon daarna beginnen, waarbij de een draaide en de ander de worst stopte met "de met". De verse worst, die men of meteen at of die men in de weckfles deed, werd los gestopt. De extra zoute metworst werd daarentegen vast aangedrukt. Dit was een secuur werkje. Men boog de uiteinden van de worst naar elkaar en bond deze af met een worstepin (gemaakt van een lange doorn van mei- of sleedoorn) of een worstetouwetje. Waren de metworsten klaar dan hing men ze in de "wim" of "wieme". Dit was de plaats of het rek aan de zolder bij de schoorsteen, waar in een boerenhuis onder andere de metworst hing. De afzonderlijke stokken heetten "hankholt". Deze werden er met een haak uitgelicht.

Men kon de metworst ook nog roken. In Duiven werd dit meestal gedaan in het rookhok bij de klompenmaker Willem van de Lugt op de Droo, die hiervoor de spaanders van het klomp ehout (populieren of -wilgenhout) gebruikte. In sommige boerderijen was een rookhok aanwezig om de worsten en hammen te roken. Daarvoor gebruikte dan men meestal peppelhout.

De lever kon men vers bakken en meteen opeten ofwel men maakte er leverworst van. Al het vlees van de varkenskop ging er in samen met een beetje nat van de kop, een paar handen "met", gemalen lever, dobbelsteentjes spek, leversworstkruiden en boekweitmeel. Dit werd door elkaar gemengd en met een trechter vulde men dan voor 3/4 de papieren darmen. Deze werden dicht gemaakt met worstetouw en 1 1/2 uur in de "fenuuspot" gekookt. De worsten werden af en toe omgelegd zodat de dobbelsteentjes spek goed verdeeld raakten. Van een varken kon men gemiddeld acht leverworsten en acht

bloedworsten maken.

Zwoerdjesworst, die veel vetter was, maakte men van de gekookte huid van de kop en at men bij de boerenkool. Bij de familie Snelder in Duiven maakte men van een reep zwoerd zure rolletjes als broodbeleg. (zie recept nr. 5)

Van tong, hart, lever, long, uien, kruiden en azijn maakte men "*gebrutsel of knapsel*", (een soort hachee). De nieren en longen waren een lekkernij voor de hond.

De avond vloog voorbij en het was al bijna tien uur: "*tied veur de pap*". Hieraan voegde men soms pruimen (kwetsen) toe, die op de steenoven of in de bakkersoven waren gedroogd. Pratend over het drogen van vruchten werd ook de notarisappel genoemd, die gedroogd werd in het eigen "*fenuus*". En vandaar belandden we met de verwarmde baksteen ("*met een krant d'r umheer*") in bed!

Indien u nog bijzondere streckrecepten weet, vernemen we dat graag van u. Met dank aan de aanwezigen op de inloopavond en in het bijzonder aan mevrouw I. de Jong uit Duiven, mevrouw A. Wiggers - Willemsen uit Groessen, mevrouw C. Peters-Keultjes uit Loo, de heer J. te Witt en aan Prof. Dr W.Peters uit Nijmegen.

M.P.J. Biermans -van Dongen, Duiven.

D.L.B. Boogaarts -Sniedt, Duiven.

recept nr.1: Kwetsen in zoetzuur (van de dames Dieker uit Duiven)

(Voor kwetsen kan men eventueel ook morellen gebruiken)

2 kg. kwetsen, 6 dl. inmaak of kruidenazijn of half azijn, half rode wijn, 1kg. suiker, 2 stukken pijpkaneeel van 1 vinger lengte en 12 kruidnageltjes. Veeg iedere kwets af met een schone doek; prik aan beide kanten met een vork een paar gaatjes in de schil. Breng de azijn of azijn en wijn met de kruiden en de suiker onder af en toe roeren aan de kook in een wijde lage pan. Doe de vruchten er in en laat ze hierin een tot twee dagen staan. Breng ze tegen de kook aan (de schil moet glad worden maar mag zeker niet barsten). Neem ze er met een schuimspaan uit en doe ze met de kruiden in de met warm sodawater schoongemaakte en met schoon water omgespoelde flessen of potten. Laat het nat nog wat inkoken en giet deze nog warm op de vruchten. Sluit de pot

snel en goed dicht met de schroefdeksel. Het resterende vocht bewaren, is heerlijk om de rode kool of rode bietjes in te koken.

recept nr.2: Peren in zoetzuur (van de dames Dieker uit Duiven).

1 kg. peren (Bergamot), 3 dl. inmaak of kruidenazijn of half azijn en half rode wijn, 400 gr. suiker, 1 stuk pijpkaneeel van een vinger lengte, 6 kruidnagelen, 1 geraspte citroenschil.

Schil de peren, snijd ze in tweeën of vieren, verwijder het klokhuis en was ze. Breng de azijn of azijn en wijn met de kruiden en de suiker, onder af en toe roeren, aan de kook in een wijde lage pan. Doe er de peren in en laat ze hierin enige dagen onder de azijn staan. Zelf leg ik er een bord boven op, zodat ze onder de azijn blijven. Breng ze dan opnieuw aan de kook en kook ze gaar, ongeveer 1 uur. Neem ze er met een schuimspaan uit en doe ze met de kruiden in de schoongemaakte potten. Laat het nat nog wat inkoken tot een dunne stroop en giet het kokende nat op de vruchten. Sluit de pot goed af met de schroefdeksel. Men kan ze ook wekken, dan uit de azijn in de wekpotten, sluiten en in de ketel ongeveer 1 uur koken tot ze mooi rood zijn.

recept nr.3: Bloedworst (van de dames Dieker uit Duiven.)

1 liter of 1 kg. bloed (varkensbloed) niet van kalveren of schapen. 1/2 kg. roggemeel, 1/4 kg. spek in blokjes, 30 gr. zout, 3 gr. fijne peper, 1/2 gr. kruidnagelgruis, darmen van papier of katoenen zakjes.

Snijd het spek in dobbelsteentjes, voeg het meel toe, de kruiden en het bloed. Knead alles goed door een. Stop de massa in darmen of katoenen zakjes die, op een opening na dichtgenaaid zijn. Stop ze vooral niet te vast. Naai ze dicht. Kook ze 1 1/2 uur in ruim water. Om te proberen of ze gaar zijn, prikt men er met een breipen in. Er mag geen bloed meer uitkomen.

Recept nr. 4: Balkenbrij

1 kg. kaantjes (reuzel), 1 kg. boekweitmeel, 1/2 kg rozijnen, 3 eetlepels rommelkruid, 2 eetlepels kaneel, 1 eetlepel zout, 4 l. water of het water waar de worsten in gekookt hebben.

Zet de gewassen rozijnen, de kaantjes, de kruiden en het zout op in 4l. water en laat dit zachtjes 5 minuten koken. Meng er dan onder voortdurend roeren het meel door. Kook alles onder roeren zolang, tot het een flinke stijve massa is. Schep ze in met meel bestrooide schalen. Snijd ze na een of twee dagen in

plakken van 1 cm. dikte en bak ze in veel reuzel in de koekepan aan beide zijden bruin. Eet ze met basterdsuiker of met stroop. Rommelkruid is een kruidenmengsel, dat onder die naam in drogisterijen verkocht wordt.

Van Mej. M. Janssen uit het kook- en huishoudboek van Wilma Münch. Dit boek werd door veel vrouwen in de Liemers gebruikt.

Recept nr. 5: Zure rolletjes (van Mej. J. Snelder uit Duiven).

Een reep zwoerd, met daarbinnen mager varkensvlees werd gekruid met zout, peper kruidnagel en daarna opgerold (zoals een rollade) en met touwtjes rondom vastgebonden. Dit werd gekookt in 3/4 water en 1/4 azijn. In de gelei die daardoor ontstond werden de rolletjes bewaard en later dun gesneden op het brood gegeten.

Aanvullingen en correcties

Hieronder nemen we nog enkele correcties op die Prof. W. Peters ons toestuurde, aangaande het artikel "Wat de pot schaft" in Driepas nr. 3 1993.

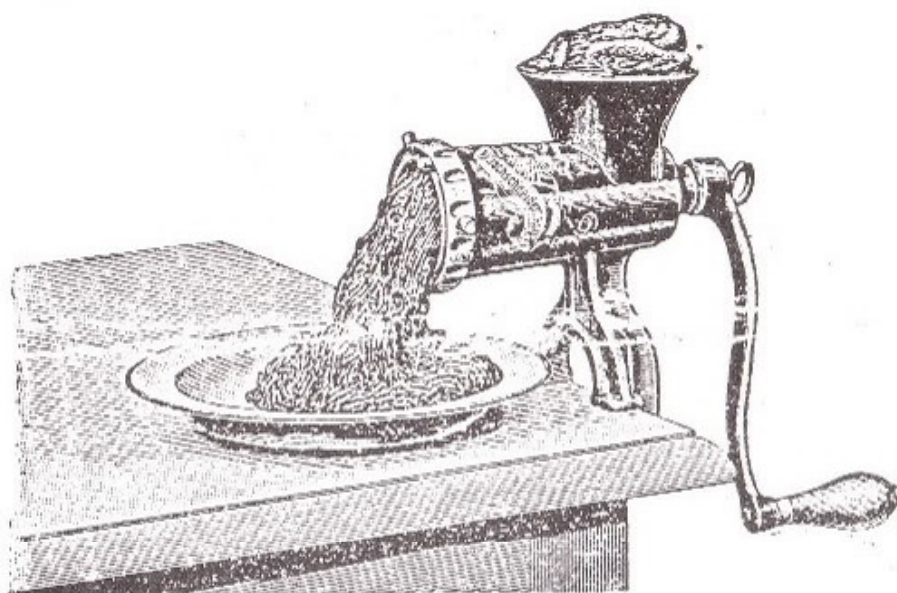
- blz. 53 regel 18: Margarine, - vaak kunstboter genoemd kwam er vroeg in de jaren 20 langzaam in - maar margarine moest men kopen en smout had men - smout werd overigens in Groessen smalt genoemd.
- blz. 54 regel 6: Schenk wordt schink.
- blz. 54 regel 10: De gebakken nieuwe aardappels heetten bröderkes of gebrötjes.
- blz. 54 regel 14: met Kerstmis kwam er runderrollade op tafel en was het jachtseizoen geopend (toen waren er ook al meer jagers dan hazen), dan liet men zich de gebraden haas met rode kool goed smaken.
- blz. 54 regel 31: "den dikke van den Bult" was visser van beroep en ventte op donderdag en vrijdagmorgen zijn vangst uit. Als hij de vis ook schoonmaakte kreeg hij een of twee borrels (oude klare).
- blz. 54 regel 37: bij het warme eten werd niet gedronken.
- blz. 55 regel 1: oliekrabben werden o.a. met gist bereid.
- blz. 55 regel 23: de blankgeschuurde tafel of het tafelzeil vertoonden bij het eten van de pap uit een kom "paedjes".

Mej. M. Janssen uit Duiven stuurde ons een recept van "*Jan in de zak*" uit het kookboek van Wilma Münch uit 1947. De "*Jan in de zak*" uit het artikel werd bij de fam. H. Peters uit Loo zo genoemd omdat broer Jan dat prachtig vond. Hieronder het goede recept:

Jan in de zak. (8 personen)

750 gr. bloem - 250 gr. boekweitmeel - 4 eieren - plm. 3/4 l. melk - 250gr. krenten - 250gr. rozijnen - 30 gr. gist - 1/2 theel. zout - 20 gr. suiker.

Was de krenten en rozijnen in warm water, droog ze daarna. Meng de beide meelsoorten dooreen, voeg hierbij onder roeren de lauwwarme melk en de met weinig melk aangemengde gist. Doe er dan de suiker en een voor een de eieren erbij, wat zout en de krente en rozijnen. Doe het beslag in een zak gemaakt van grof linnen met een ronde bodem. Dompel eerst even de zak in warm water, doe het beslag erin. Bind de zak met een touwtje dicht, maar laat voldoende ruimte voor het rijzen. Leg hem in een pan met koud water, waarin op de bodem een bord ligt. Breng hem zonder deksel langzaam aan de kook. Laat hem dan nog 2 1/2 uur met deksel koken. Geef hem warm met gesmolten boter en stroop. Men kan hem doorsnijden met een katoenen draad.

DE ST. ANTONIUS- EN ST. ANNAVICARIE IN DE PAROCHIE DUIVEN.

Een klerikaal bestaan was sinds de middeleeuwen een toevlucht geworden voor de zonen, voor wie op bezit of bedrijf van de vader geen emplooi was. Daarvoor moest naar stand en klasse een ander bestaan gevonden worden. De maatschappij van toen bood daartoe zoveel gelegenheid niet. Ambtelijke functies in overheidsdienst waren er maar weinig, de kerk was bijkans de enige instelling, waar banen waren te vinden. Beneficies, die een kerkelijk ambt en het recht op de daaraan verbonden stoffelijke voordelen, zoals vruchtgebruik van onroerende goederen, jaarlijkse rente enzovoort omvatten, konden te allen tijde geschapen worden. Uit familiaal vermogen, vaak samen met inbreng van verwanten en anderen, kon een fonds voor een altaardienst gevormd worden. Zo'n fonds behoefde niet groot te zijn, het had maar te dienen, om de beneficiant een heel bescheiden basisinkomen te waarborgen. Zo'n inkomen zou zich van zelf vermeerderen door stipendia voor assistentie bij plechtigheden, memoriediensten e.d., in de parochiekerk. De Kerk had geen zeggenschap over de benoeming van geestelijken voor deze beneficies. Zij verloor de controle erop en een belangrijk of handig persoon kon zich van allerlei zijden met beneficies voorzien.

Vooraf in de vijftiende- en zeker nog in de zestiende eeuw werden in onze parochiekerken talrijke vicarieën gesticht. Van de St. Remigiusparochie te Duiven weten wij dat in deze kerk drie vicarieën waren: te weten gewijd aan St. Lucia, St. Nicolaas en St. Antonius.

Of voor de mannelijke nakomelingen van Hendrik Rembolt en zijn vrouw Gertrudis naar stand en klasse emplooi was te vinden, kunnen wij gissen. Hun zoon Derrick Rembolt had voor een priesterlijke loopbaan gekozen en daarom moest in zijn onderhoud worden voorzien. Met dat doel voor ogen stichtte het echtpaar in 1501 in de parochiekerk van Duiven een vicarie ter ere van St. Antonius Abt en St. Anna. Als onroerend goed brachten zij in een deel van het familiebezit, de Neder-Aalburgen geheten. Het familiecontract, gedateerd 16 juni 1501, bepaalde: „de vicaris zal aan de kerk van Duiven gebonden zijn alle weken 3 missen te doen op het altaar, dat nieuw gemaakt maar nog niet gewijd is. Het altaar zal men wijden aan de H. Antonius en de H. Anna. Zij zullen van dit altaar de patronen zijn. De vicaris neemt op zich om wekelijks de Mis op zondag, dinsdag en vrijdag te lezen. De vrijdagse Mis moest ter ere van het H. Kruis worden gelezen. Gedurende het jaar moest de vicaris aan de

extra plechtigheden, als hoogmis en vespers actief deelnemen en gekleed in superplie mee helpen zingen."

Hendrik Rembolt wees zijn zoon Derrick aan tot eerste vicaris van zijn familievicarie. In 1521 werd deze vicaris tot pastoor van de toen pas opgerichte stadsparochie in Zevenaar aangesteld. Pastoor Rembolt kon toen onmogelijk zijn parochiedienst in Zevenaar met die van de vicarie te Duiven combineren. De vicarie werd daarom overgedragen aan de weleerwaarde heer Hend. Bernsten. Direct na het overlijden van de weduwe Rembolt maakte in 1535 Thies op de Hartzheuvel, Richter in de Liemers, namens Hertog Johan van Kleef, in een openbare brief bekend dat voor hem waren verschenen Wessel van Loe, Ambtman in de Liemers, en de eerwaarde heer Derrick Rembolt met Steven Vulling zijn voogd. In deze brief liet Derrick Rembolt bekendmaken dat hij het collatierecht (de begeving) had overgedragen aan Wessel van Loe en zijn wettige erfgenamen. De eerwaarde heer Hendrik Krouwel, een neef van Derrick, zou als vicaris worden aangesteld. Derrick Rembolt breidde in 1535 de vicarie ook aanmerkelijk uit. Hij bracht nog in: de Grote Neder-Aalburgen, 9 gouden guldens jaarlijkse rente en 27 Philips gulden. Verder een huis te Duiven, dat niet meer als woning voor de vicaris diende; uit de huuropbrengst moest "om Gottes willen" ieder jaar ten behoeve van de armen in het kerspel (parochie) op 15 maart 4 mud tarwe en 4 mud rogge tot brood gebakken moest komen. Dit brood moest voor het St. Antoniusaltaar na de gehouden memoriedienst voor de familie Rembolt in de kerk worden uitgedeeld.

Het recht op de beneficijs bleef altijd verbonden aan de stichters en hun nakomelingen. Indien niemand in de naaste familie priester was of daarvoor studeerde, zou de vicarie gegeven worden aan een priester of priesterkandidaat, die geboren was in Duiven, Groessen, Zevenaar of Wehl.

Omdat de brooduitdeling was verbonden met het huis te Duiven, werd deze beheerd door de armenmeester. In Duiven viel deze functie samen met die van kerkmeester. Samen met de pastoor moest hij er op toezien, dat de armen volgens de voorwaarden van de stichtingsbrief bedeed werden.

Het euvel van vele vicarissen was dat de altaardienst routinewerk werd, waaraan zonder enige interesse plichtmatig werd voldaan. Men trachtte zich er zo snel mogelijk en met minimale moeite van af te maken. Er liepen te veel vicarissen rond die in hun werk niet geïnteresseerd waren en elders vertier zochten. Ook de vicarissen en de begevers van de St. Antoniusvicarie namen het meermalen met hun verplichtingen niet zo nauw. Het verloop van de geschiedenis laat ons dit duidelijk zien.

De vicarie in de herfststormen van een tijdvak.

De Tachtigjarige Oorlog, die van 1568 to 1648 woedde, bracht in het Ambt Liemers veel onheil en leed. De streek kende vanaf 1600 een totaal ontredderde economie, verlaten hofsteden en grote armoede. Het kerkelijke leven functioneerde door de vele oorlogshandelingen minimaal. De ingekwartierde soldaten brachten veel schade toe aan de kerkgebouwen. Het opkomend protestantisme, dat sinds 1610 haar Gereformeerde Gemeente Zevenaar en de Liemers had, nam meestal op legale wijze een aantal vicarieën in bezit. Zielzorgarbeid is er vanuit het Kleefse, waaronder de Liemers hoorde, wel geweest, doch er ging maar heel weinig van de parochieclerus uit. Paters van elders waren voortdurend werkzaam in de Liemers. De toestand was hier zeker niet rooskleurig. Duiven was tot 1642 zonder vaste pastoor. Zijn wij over de pastoors in de Liemers al weinig gedetailleerd ingelicht, nog minder is dit het geval over de wijze, waarop de vicarissen hebben gewerkt. Zoveel staat wel vast dat in het Kleefse grensgebied veel is gewerkt aan de re-catholisering. Na 1610 komt in ieder geval het parochieleven weer enigszins op dreef. Dit blijkt ondermeer uit een aantekening in de parochiekroniek van Duiven. Daarin staat vermeld dat op 8 december 1611 het kerspel een nieuwe klok krijgt voor de somma van f. 936,-. Het bedrag was bijeen gebracht door de geërfden (eigenaren van landerijen) en de parochianen van Duiven. Vermeldenswaardig is een gift van f. 26,-, afkomstig van Nenne Onkruid als haar bijdrage uit de opbrengst van een vicariehofstede. Tijdens de inkwartiering van diverse legers en oorlogsgeweld was er geen sprake van een normaal beheer van de vicariegoederen, met als gevolg dat ook de jaarlijkse brooduitdeling achterwege bleef. Pas in 1616 troffen de toenmalige kerkmeesters Hendrik Janssen en Derck Roelofs een overeenkomst met de vertegenwoordigers van de St. Antoniusvicarie om jaarlijks op St. Martinusdag (11 nov.) 2 mud rogge en 2 mud tarwe onder de armen te verdelen. Met Nenne Onkruid werd een accoord aangegaan om 6 schepel tarwe te leveren. Over het nog resterende wettige aandeel kwam men met haar overeen, dat zij in 1617 de aankoopprijs zou betalen voor 3 schepel rogge. In 1618 heeft zij aan de kerkmeesters een half mud rogge en een schepel tarwe gegeven. Daarna schijnt tot 1657 regelmatig de jaarlijkse korenrente uit het vicariehuis te zijn afgedragen. De toenmalige bedeeden konden zich later nog duidelijk herinneren dat er een jaarlijkse brooduitdeling in de kerk gehouden werd. De erfpacht zelf was tot 1648 stipt volgens de regels voldaan.

Blijkbaar is door een jurist een uitvoerige memorie van bewijsgronden opgemaakt ter inleiding van een rechterlijk vonnis in de zaak van de bedoelde

uitkering. Daarbij werd, met aanhaling van de stichtingsoorkonden, de nietigheid van de korenleveranties bepleit.

Pastoor Theodorus Michels begon op 11 juni 1670 een onderzoek naar de dubieuze handelswijze, in de hoop daarmee een rechtsgeldig bewijs in handen te krijgen. Voor het verkrijgen van informatie ging hij te rade bij Harman Meeckelenborg, zoon van Nenne Onkruit. Als medegetuigen liet de pastoor zich vergezellen door de kerkmeester Willem Bodden en Harman Huiberts. Zij troffen Harman Meeckelenborg ziek thuis aan in stoel gezeten, maar nog met een uitstekend geheugen. Harman vertelde aan de kerkdienaren het volgende: hij had evenals wijlen zijn moeder, jarenlang de hofstede in pacht gehad van de St. Antoniusvicarie. De verpachters waren N. Heddinck en Beeltjen Swaeckhoeft. Evenals zijn moeder had Harman jaar op jaar 2 mud tarwe en 2 mud rogge ten behoeve van de Duivense armen aan de kerk afgedragen. De Meeckelenborgs waren onvermogen lieden, maar zij konden het voor hun geweten niet verantwoorden om zelfs maar een gedeelte van het koren voor eigen gebruik achter te houden. Zij waren daartoe volgens de letter van het pachtcontract verplicht, en ook de verpachters hadden hen nadrukkelijk op de verplichte korenrente gewezen. Helaas bleef de brooduitdeling afkomstig uit de vicariehofstede achterwege. Tenslotte verklaarde Harman onder ede dat hij meermalen de vorige pastoor Henrich Berck had gevraagd, waarom de Duivense armen haar toekomstige koren niet meer uit de vicarie ontvingen. Aan zijn medewerking had het niet gelegen. De vicaris moest hiervoor verantwoordelijk gesteld worden.

Welk motief had de vicaris om geen brooduitdeling in Duiven te laten geschieden? Pastoor Kleijman verlangde dat aan zijn armlastige parochianen recht werd gedaan. Hij wendde zich tot de Aartspriester Reinerius van Laer te Emmerik. De Aartspriester antwoordde op 28 november 1685 dat in de stichtingsakte van 1501 geen enkele regel werd aangetroffen tot het afdragen van "enige uitgangen, tienden, geld koren of andere lasten."

De toenmalige vicaris en nog niet tot priester gewijde Wolter Gaerts was volgens de uitspraak van de Aartspriester ontslagen van de verplichting om jaarlijks de rogge en tarwe uit de vicarie beschikbaar te stellen.

De vicarie is een familiestichting en aan Wolter Gaerts (Geurts) vergeven, in de tijd toen hij nog geen priester was. Gaerts had toen de altaardienst aan de pastoor overgedragen, met het verzoek wekelijks een Mis op het Sint Antoniusaltaar te lezen. In 1686 was Wolter Gaerts priester en nam toen zelf de volledige bediening van de vicarie waar. Naar de tijdsomstandigheden was de vicarie geen vetpot voor hem. Hij attendeerde de pastoor op de lijst met de gespecificeerde lasten, die bij de stichtingsakte waren gevoegd en wettig

waren geregeld. Al de lasten, zoals deze berustten op de vicarie, kon men onmogelijk opbrengen noch van iemand verlangen.

De pastoor kon zich daar niet volledig bij te neerleggen. De zaak werd nogmaals aanhangig gemaakt bij de Drost Freiherr von Lottum. De Drost stelde vast dat de erfpacht in de vorm van rogge en tarwe een wezenlijk onderdeel bleef van de vicarie. Al was de erfpacht in 1686 en 20 jaar daaraan voorafgaande niet meer ingevorderd, daarmee was niet gezegd dat het daarom was vervallen. De vergever van de vicarie, Godefridus Gualteri en ook de pastoor van Emmerik, Willem Fransen, konden dit beamen.

In 1685 kon pastoor Henrich Kleijman alleen maar aantonen, dat de korenleverantie traditioneel jaarlijks was geschied. Omdat de wettelijke bewijsgrond ontbrak, had de Proost te Emmerik de vicaris ontslagen van zijn verplichte korenleverantie. Het toeval wilde echter dat pastoor Kleijman in 1686 een kopie vond van de authentieke fundatiebrief uit 1535, waarin uitdrukkelijk werd aangegeven dat de vicaris de jaarlijkse rente moest uitkeren aan de armen.

De zaak werd weer aanhangig gemaakt, met als resultaat dat vanaf dat moment niet de pastoor maar de armen van Duiven partij waren. De armen waren nu verzekerd dat er jaarlijks een bedeling plaatsvond.

Het ging daarna een tijdje goed, totdat op 11 april 1702 de kerkmeester van Duiven, namens de armen, een klacht zond aan de collator wegens het niet nakomen van de korenleverantie door de vicaris W. Gaerts. Deze gaf als reden, dat hij met medeweten van zijn patroon, Freiherr von Bruggeneij, genaamd Hasenkamp, afzag van de armenbedeling. De pastoor en het parochiebestuur waren zeer verbolgen en besloten de kwestie voor te dragen bij het Ambtsgericht te Zevenaar. Men kwam echter ter voorkoming van een rechtszaak tot een compromis. Pastoor Henricus Kleijman en kerkmeester Jan Spaan enerzijds en vicaris Wolterus Gaerts anderzijds droegen de kwestie ter beslissing op aan scheidsgerecht, bestaande uit Johan Arnold van Leuwen en Matthias Becker, schepenen te Zevenaar.

Zij troffen de navolgende overeenkomst: de armen van Duiven zouden jaarlijks op 15 maart per gezin een wittebrood en een roggebrood ontvangen. De pastoor en de kerkmeester werden, beginnende 1703, met het toezicht en naleving van het bereikte accoord belast. Over de achterstallige jaren vond men goed dat de vicaris binnen een termijn van 6 weken 25 Rdlr Kleefs zou betalen, als inleg voor de armenkas. Nu was de voortgang tot de bedeling van de armen in Duiven gewaarborgd.

(wordt vervolgd)

Th. Goossen, Zevenaar.

..BIJNAE ALLES BEGOST TE OVERSCHWEMMEN..

De aantekeningen van de Loose pastoor Reinirus Peters over de grote overstromingen in februari 1799

Inleiding

Bij de hoge waterstanden van Maas en Rijn rond Kerstmis 1993 zullen vele inwoners van de gemeente Duiven zich afgevraagd hebben of dat hier in de Liemers ook zou kunnen gebeuren. De laatste grote overstromingen liggen weliswaar meer dan een halve eeuw terug, maar toch ....., ook in Limburg had men gedacht dat overstromingen niet meer mogelijk waren.

Oorzaak van de vele overstromingen in het verleden was meestal niet direct het hoge water maar de ijsvorming. Doorgaans zette enkele weken voor een overstroming een periode van strenge vorst in. De rivieren vrozen dicht en als de dooi inviel kwam er veel water van 'boven', uit het hoger gelegen stroomgebied van de Rijn in Duitsland en Zwitserland. Het ijs brak en grote schotsen kwamen met de stroom mee tot ergens het ijs een dam vormde. Daarachter begon het water te stijgen en het kon niet uitblijven: op gegeven ogenblik stroomde het water over de dijken en zette de laag gelegen Liemers blank [1].

Zo geschiedde ook in de winter van 1798/99. Rond Kerstmis was zo koud als men zich niet meer kon herinneren. Op Tweede Kerstdag vroom de Rijn dicht. Op 26 januari 1799 kwam de Rijn boven Keulen los. Grote massa's water en ijs kwamen stroomafwaarts. Op 31 januari maakte een zware storm de situatie op het Gelders Eiland er niet beter op. Er ontstond een ijssdam bij Kandia. In de nacht van 3 op 4 februari begon het water over de dijken te lopen en raakte de Liemers overstroomd.

Pastoor Reinirus Peters heeft in het Liber Memorialis van 't Loo de gebeurtenissen in en om de kerk en pastorie in de vorm van een dagboek bijgehouden. Alvorens de pastoor zelf aan het woord te laten, iets over hem en zijn taalgebruik.

Reinirus Peters [2]

Reinirus Peters werd op 2 maart 1753 te Tussenbroek (Tüschbroich) bij Erkelens geboren. Hij trad in het vlakbij zijn geboorteplaats gelegen Kruisheerenklooster Hohenbusch in. Van daar kwam hij naar Emmerik waar hij zijn professie deed. Daar was hij een aantal jaren sacrista of koster van het Kruisheerenklooster. Op 1 juni 1788 werd hij tot pastoor in 't Loo benoemd. Tot 1818 deelde hij als zielenherder de lotgevallen van deze kleine gemeenschap.

Uit zijn geschriften in het Kerkarchief van Loo blijkt dat hij, geboren in een streek waar men een Hoogduits dialect sprak, het Nederlands nooit goed heeft leren schrijven. Hij maakte veel schrijffouten en typische Duitse verschrijvingen. Ook valt op dat hij het Nederlands in de praktijk van alle dag moet hebben geleerd: hij gebruikt veel Gelders/Kleefse woorden en, voor de hedendaagse lezer, archaische werkwoordsvormen en uitgangen. Zo schrijft hij in plaats van 'het begon...', 'het begost...', voor 'het was ...' 'het waar'. Hij gebruikt bijvoorbeeld 'stevens' voor 'laarzen', 'reis' voor 'keer', enzovoort.

Omdat het dagboek in de oude vorm zoals het in het Kerkarchief aanwezig is, moeilijk leesbaar en te begrijpen is, geven we het in het onderstaande in een gemoderniseerde en aangepaste vorm weer. Waar nodig plaatsen we tussen haakjes uitleg. Op enkele plaatsen schrijft Pastoor Peters over het gebruik van stoelen om zich door het hoge water voort te bewegen. Dat ging als volgt: staande op een stoel plaatste hij een tweede stoel een halve meter verderop en stapte op die stoel over. Vervolgens trok hij de eerste stoel naar zich toe en plaatste die weer voor zich. Een methode die mensen in Limburg ongetwijfeld ook weer hebben ontdekt tijdens de voorbije Kerstdagen. Maar laten we nu de pastoor zelf aan het woord [3].

W.F.W.M. van Heugten, Duiven

De overstroming van februari 1799

Pro memoria 1799

Dit jaar is het zo koud geweest als het bij mensen gedachtenis nog nooit was geweest. Vooral tijdens de Kerstnacht hebben veel mensen tijdens de

kerkgang ietsel opgelopen door de vorst. Er zijn er waarvan de handen, andere waarvan de oren en het gezicht bevroren zijn. Op St.Stefanusdag (26 december) is de Rijn dicht gevoren. Het water stond laag zoals het in de afgelopen drie jaar steeds het geval was. Toen de Rijn los kwam steeg het water echter snel.

Op **Lichtmisdag (2 februari)** wist men hier echter nog van geen onheil. De kerkgang en de godsdienst waren als gewoon. Men liep die dag nog over het ijs van de Rijn. Maar in de nacht van 2 op 3 februari brak het ijs met een allerakeligst gedruis en met een toevloed van water. 's Morgens stond het water boven aan de dijk.

Ofschoon **3 februari** een zondag was, waren er maar weinig mensen in de kerk. Iedereen was bezig om zijn zaken in veiligheid te brengen.

In de nacht van 3 op 4 februari begon het water over de dijken te stromen zodat bijna alles overstroomde. Om ongeveer twaalf uur 's nachts kwam het water in de pastorie, eerst in het achterhuis, de middenkeuken en in de kleine kamer. Op enige plaatsen stond het een voet hoog, op andere plaatsen minder hoog.

Rond het middaguur van **4 februari** begon het water sterk te vallen, maar tegen de avond steeg het weer.

In de nacht van maandag 4 op dinsdag **5 februari** was het zoveel gewassen dat ik alleen nog maar de opkamer in het benedenhuis ter beschikking had. Met twee stoelen kon ik nog door de gang naar de grote kamer en de keuken gaan.

Daarop ging ik naar de kerk en ofschoon het water meer dan een voet hoog tegen de kerkdeur stond, zag ik, toen ik de deur opende, dat er nog geen water in stond en de kerk over de helft nog geheel droog was. Met het openen van de deur stroomde het water echter naar binnen waarop ik deze schielijk toe deed. Hierna wilde ik naar het huis van de Heemraad Offerman gaan, maar halverwege het kerkhof moest ik dat opgeven want het water liep van boven in mijn stevels (laarzen).

Niemand kon dus in de kerk komen, maar toch werd 's morgens, 's middags en 's avond het angelus domini (engel des heren) geklept. Dat was mogelijk door een uitvinding die ik kort van tevoren gemaakt had waardoor ik bij onraad vanuit de pastorie de klok kon luiden [4].

Op woensdag 6 februari waste het water zo sterk dat ik van de opkamer moest vluchten en met mijn huishouden naar de zolder trok. Het was een droevige Aswoensdag waarop geen dienst gehouden kon worden en geen mens naar de kerk kon komen.

In mijn huis kwam het water hoger dan het ooit eerder in gestaan had. Want in het jaar 1770, toen hier dichtbij de dijk brak, is mijn voorganger Wijnand Geurts uit de pastorie gevlucht naar het huis van Gerrit Macking, thans Hendrik Janssen. Het water had toen het hoogste niveau bereikt dat men zich kon herinneren. Toen pastoor Geurts weer in de pastorie terugkwam, vond hij dat het water nog vier duim onder de opkamer had gestaan. Nu heeft het er een voet en zeven duim in gestaan; deze keer dus 2 voet hoger dan ooit tevoren. In de gang heeft het op zijn hoogst vier voet en drie duim gestaan. Ik had gisteren de opkamer leeggemaakt om als slaappleats te dienen voor de 84-jarige juffrouw van Weelo, die bij mij in huis woont. Ikzelf had mijn slaappleats op zolder. Maar vanmiddag begon het water ook al op de opkamer te komen. Er zat niets anders op dan deze oude en gebrekkige vrouw naar de zolder te brengen door haar op een stoel gezeten naar boven te takelen. 's Avonds stond het water reeds een halve voet op de opkamer, toch werd daar nog de kachel gestookt en de pot gekookt.

Donderdag 7 februari begon het water weer te vallen zodat ik de opkamer weer kon droog maken en mijn slaappleats daar inrichten.

Op vrijdag 8 februari begon het water 's ochtend tegen 8 uur zo schielijk te wassen dat het 's middags weer een halve voet hoog stond en we de kachel opnamen en naar de zolder brachten. Daar sloeg ik een gat in de schoorsteen van de middenkeuken om de kachel te kunnen stoken. 's Avonds stond het water op de opkamer 7 duim hoog.

Zaterdag 9 februari stond het water 's morgens anderhalve voet hoog, 's middags 1 voet en 7 duim, 's avonds 1 voet en 3 duim.

De felle koude en strenge vorst waren zo erg dat men elkaar ook niet met aken (bootjes) kon bereiken. Ik vreesde voor gebrek aan brood omdat het ene brood dat we nog hebben gestaag kleiner werd. Dit komt mede doordat ik behalve mijn eigen huishouden ook nog de oude weduwe Evers met een klein-kind, die bij mij onderdak hebben gezocht, de kost moet geven.

Door het venster sprak ik met de Hospes (herbergier) Hendrik Wolt(er)s. Hij vroeg me of ik ook 'iverans' gebrek leed. Ik antwoordde: neen. Als het brood begint te minderen en toevallig een van zijn knechten over het ijs kon gaan,

zou ik hem vragen om tegen een drinkpenning (fooi) een brood te brengen. Hij zou dan tot tussen de huizen komen. Daar zou ik hem een touw toewerpen waaraan de knecht het brood zou vastbinden. Vervolgens zou ik het door het venster naar binnen halen. Dat lukte en hierdoor was ik van de hongersnood bevrijd.

Zondag 10 februari, de eerste van de Vasten, stond het water 's morgens 1 voet en 1 duim hoog, 's avonds nog 10 duim. Het ijs is nu zo sterk dat men vele mensen over het ijs ziet lopen. Vandaag kwamen ook enige burens een praatje maken door het venster. Hendrik Hoppenreijns kwam onder andere en schonk me een kan melk. Ook vandaag was het fel koud. Ik vroeg ook enkele mensen om naar de kerk te gaan en te kijken hoe de toestand daar was. Ze kwamen me vertellen dat het water een handbreedte onder de altaarsteen stond. Het was dus onmogelijk om de sacras species (= de heilige zaken) en de Heilige Olie uit de kerk te halen en Hendrik Kaeltjes, die op sterven lag en waarheen ik groepen was, te bedienen. Hij was al voor het hoge water door mij voorzien van de sacramenten der zieken maar ik had nog niet het H. Oliesel toegediend. Men heeft de kapelaan uit Huissen geroepen en op 11 februari is Kaeltjes overleden. Nog op dezelfde middag heeft men hem op een ladder gelegd en over het ijs naar Huissen gedragen en daar begraven.

Maandag 11 februari stond het water 8 duim en 's avonds 4 duim hoog. Het dooit. De mensen lopen zonder 'scrupel' (=bedenken) over het ijs.

Dinsdag 12 februari. 's Morgens stond het water nog 3 1/2 duim op de opkamer, 's middags 2 duim en 's avonds 1 duim. De gewone manier van voortbewegen is over het ijs.

Woensdag 13 februari. 's Morgens was het water ca. 2 duim in de opkamer gezakt. Het staat in de gang nog 2 voet en 4 duim. 's Middags 2 voet en 4 duim, 's avonds 2 voet en 3 duim.

Donderdag 14 februari. 's Morgens staat het water in de gang 2 voet en 2 duim, 's avonds 2 voet en 3 duim.

Vanmorgen werd ik bij het kind van Hendrik Janssen geroepen om het te dopen. Het was op 8 februari geboren maar nog steeds niet gedoopt. Het was onmogelijk om de H. Olie uit de kerk te halen: door een dikke ijslaag binnen in de kerk konden de deuren niet open. Ik liet een lange ladder brengen waarmee ik door het torenvenster in de kerk kon klimmen. Met twee stoelen,

die ik meegenomen had, kon ik tot bij het altaar komen. Het moeilijkste was om het ijs kapot te slaan zodat ik de stoelen op vaste ondergrond kon zetten. Ik probeerde ook de misgewaden die ik aan kapstokken hoog had weggehangen te redden. Door de vele graven in de kerk die ingestort waren kreeg ik echter geen vaste voet aan de grond en viel tot boven de stevels in het water. Ik haastte me om weer door het venster te klimmen en droog goed aan te trekken. Hierna ging ik over het ijs om de pasgeboren Hendrik Janssen te dopen.

Na de doop legde ik een visite af bij Peter Offerman, Hendrik Wolters en Hendrik Hoppenreijts. De gebruikelijk toegang tot de huizen was via het venster.

Toen ik tegen de middag thuis kwam, wilde ik naar gewoonte de waterstand meten. Maar ik mat het met mijn lichaam door, tegen de gewoonte in, in het water te vallen.

Vrijdag 15 februari. 's Morgens stond het water in de gang nog 2 voet en 4 duim, 's avonds 2 voet en 1 1/4 duim.

Zaterdag 16 februari. 's Morgens stond het water in de gang nog 1 voet en 8 duim, 's avonds 1 voet en 3 1/2 duim.

Vanmiddag werd ik naar de Schans geroepen om de oude Jan Hoppenreijts te bedienen, die zeer ziek was. Hij was met zijn hele huishouden voor het hoge water naar het huis van de weduwe Janssen gevlucht. Bij deze gelegenheid maakte Hendrik Hoppenreijts voor de eerste keer de kerkdeur weer open en kon ik met de stevels aan door de kerk gaan om de sacras species te halen. Vervolgens ging ik over het ijs naar de Schans om de zieke te bedienen.

Zondag 17 februari, de tweede van de Vasten. 's Morgens stond het water in de gang 1 voet hoog, 's avonds nog steeds 1 voet.

Omdat ik gisteren in de kerk was en gezien had dat de voet van het altaar vrij van water was, ging ik vanmorgen vroeg weer naar de kerk om het ijs van het altaar te halen. Heemraad Offerman assisteerde me daarbij. Er werd voor de eerste keer weer voor de H. Mis geluid en rond half negen las ik de eerste Mis en omstreeks 11 uur de tweede. De gemeente kwam op de gegeven tekens 'neerstig' (vlijtig) over het ijs naar de kerk om de Mis te horen.

Maandag 18 februari. 's Morgens stond het water in de gang nog 1 voet hoog evenals 's avonds. Vandaag weer Mis gelezen.

Dinsdag 19 februari. Het water bleef vandaag 1 voet hoog in de gang staan. Weer Mis gelezen.

Woensdag 20 februari. Het water in de gang bleef vandaag 1 voet hoog staan. Omdat het ijs overal los komt en breekt, kon ik vandaag niet naar de kerk om de Mis te lezen.

Donderdag 21 februari. De waterstand blijft 1 voet.

Vrijdag 22 februari. 's Morgens stond het water in de gang 8 duim, 's avonds 7 duim hoog.

De afgelopen nacht was het bij alle tegenspoed de akeligste. Omstreeks half twaalf begon het zo hard te waaien met onophoudelijk bliksem en donder dat men geloofde dat de wereld zou vergaan. Dat duurde tot half drie. Vele huizen stortten in, anderen werden beschadigd. Zelfs van de kerktoren is het ijzeren kruis met de haan afgewaaid. Van de kerk en de pastorie werd een groot gedeelte van de pannen geblazen. 's Morgens legde ik de gebroken pannen weer op het dak om de grootste gaten te dichtten.

Ik wilde ook door het water naar de kerk gaan en vandaar naar het huis van Heemraad Offerman. Maar voor de kerk zakte ik onverwachts in een kuil. Ik gaf het op en ging mijn natte kleren uit trekken.

Zaterdag 23 februari. 's Morgens stond het water nog 3 duim in de gang, 's avonds was het uit de gang verdwenen en ook uit de grote kamer. Vandaag weer Mis gelezen. Weer beneden in huis gaan wonen.

Zondag 24 februari, de derde van de Vasten. Cesaverant aqua in domo et ecclesia. De Missen op de gewone tijden gehouden. De mensen, met uitzondering van degenen die wonen in de twee huizen vlakbij de kerk, moesten allen met aken naar de kerk gebracht worden.

Noten:

1. Zie voor overstromingen in de Liemers: J.W. van Petersen: De Waterplaag (Walburg Pers, Zutphen, 1978), p.102-103
2. W. van Heugten: Kruisheren uit Hohenbusch in de Liemers, in Jaarboek Achterhoek en Liemers 1993, p.52-60.
3. Kerkarchief Loo, Inv. nr. 11-a, p.86-90.
4. In de nacht van 20 op 21 januari was de familie Hoppenreis in de Roskam door rovers overvallen en beroofd. Vermoedelijk heeft de pastoor naar aanleiding daarvan deze alarmmogelijkheid geconstrueerd. Voor de overval: DRIEPAS jaargang 8 nr.3 pagina 45-53.

UIT DE KRANT VAN TOEN

De gemeenteraadsverkiezingen staan voor de deur, althans op het moment dat ik dit schrijf.

Dus een duik in het verleden; een kranteverslag van een raadsvergadering van de gemeente Duiven in ... 1958, toen die nog een rustige plattelandsgemeente was en de raad uit 11 leden bestond, inclusief 2 wethouders.

Ik denk, dat we tegenwoordig meer gewend zijn om nieuws en commentaar gescheiden aan te treffen. Maar de verslaggever, die de raadsvergadering van 19 mei 1958 bijwoonde, maakte van zijn hart geen moordkuil. In zijn inleiding liet hij duidelijk blijken, wat hij vond van de lange vergaderduur en de rommelige wijze van beraadslagen. En passant veegde hij ook maar vast zijn eigen straatje schoon:

Raad van Duiven bestond het om 4½ uur lang „in de ruimte” te praten....!

Er waren nogal wat bezwaren tegen de samenstelling van de notulen in de raadsvergadering van Duiven, die maandag precies 4½ uur nodig had voor de afhandeling van een 19-tal agendapunten: notulen, ingekomen stukken, mededelingen, rondvraag en sluiting inbegrepen!

Verschillende onderwerpen zouden volgens de heren Boss, Nijland, van Groningen en Brandenburg niet juist zijn weergegeven, zodat de heer Nass lichtelijk ironisch maar voorstelde om een „bandrecorder” aan te schaffen. Wij betwijfelen echter of dit de oplossing is, want zelfs een dergelijk apparaat kan onmogelijk in staat zijn de debatten, zoals die in de raad van Duiven worden gehouden, woordelijk weer te geven. Men praat er lukraak door elkaar; onderwerpen, die helemaal niet ter zake doende zijn worden plompverloren aangesneden en onderlinge discussies tussen de raadsleden zijn heel normaal. Dat er dus iets haperde aan de notulen van de vorige „Babylonische spraakverwarring” was heel normaal, zoals het ook volkomen normaal is, dat er in de ogen van de raadsleden stellig het nodige zal haperen aan ons verslag, dat een waarheidsgetrouwe weergave poogt te zijn van 4½ uur gepraat in de ruimte. Dit ter inleiding !

Waarover spraken de raadsleden? Uitgebreid over de begroting van het lopende jaar. Niemand zei iets over het merkwaardige tijdstip van behandeling (immers, er waren al bijna vijf maanden verstreken), maar er werd wel

geklaagd over de late verzending. Daarom veronderstelde het raadslid Nijland, dat dit misschien wel opzettelijk was gedaan, want „Hoe minder de raad er van ziet, hoe liever." Herhaaldelijk, ook als een ander agendapunt aan de orde was, ging het over de vraag of er bij de kermissen in de onderscheiden dorpen wel draaimolens aanwezig zouden zijn. Over de vaststelling van de subsidielijst; de heer van Groningen maakte van de gelegenheid gebruik om op te merken, dat de zangvereniging van Groessen al twee jaar wachtte op antwoord op haar subsidieaanvraag, terwijl mevrouw Janssen vergeefs pleitte voor een subsidie voor de Duivense jeugdbeweging. Of de bouw van het nieuwe bejaardentehuis de gemeente geld ging kosten? „Neen," zei burgemeester Sloet. Over wie er gemeentelijke wegwerker mag worden (met 7 tegen 4 stemmen werd de heer G. van Huet uit de gegadigden gekozen). Een pand aan de Seingraafweg werd onbewoonbaar verklaard.

De rondvraag gaf ieder raadslid de gelegenheid om stokpaardjes te gaan berijden. Weer de draaimolens, de slechte binnenwegen en de stortplaats in Loo, ook de toestand van de Lijkweg („die is net zo als vroeger," zei de burgemeester), de rommel op de Woerd, een wegwijzer die i.p.v. de richting naar Zevenaar de weg naar de schuur van het raadslid van Groningen zou wijzen, over het schilderen van gemeentewoningen door schilders uit de gemeente, en nog veel meer.

Hoe zou het toch komen, dat er zo weinig belangstelling is voor gemeenteraadsverkiezingen ?

Th.M.J. Jonker (Loo)

N.a.v. De Gelderlander, 21 mei 1958

DWALEND DOOR DUIVENS DREVEN

Zomer 1975

Met mijn gezin ben ik in juni 1975 in Duiven komen wonen. Toen ik vlak na aankomst door Duivens dreven dwaalde, kon ik van de Van Dorth tot Medlerstraat of de Voorbijstraat in de verte de Posbank op de Veluwe zien liggen. Ik wilde mijn voorgenomen rondje compleet maken, dus loop ik door de Van Dorth tot Medlerstraat, langs huize Welleveld en de Heuvelstraat naar de spoorbaan. Wanneer ik deze oversteek en naar links kijk, zie ik de vervallen boerderij of arbeiderswoning „De Eendracht”. Naar rechts zie ik aan de horizon Westervoort, de pijp van de vuilverbranding en daarachter wederom Gelders natuurschoon. Verder lopend langs het huis van dokter Vonk en even daarna Eltensestraat 5 (destijds het afleveradres voor kopij met verenigingsnieuws) liggen de bongerds. Daar kun je zowel links als rechts van de straat fruit kopen. Duiven achter me latend, loop ik naar de kruising van de Molenstraat, de Heilweg en de Loostraat. Vanaf daar kan ik Loo en Groessen zien, twee mooie kerkdorpen, die samen met Duiven één gemeente vormen. Linksaf de Molenstraat in (geen molen te zien!), langs de Elshof (of is het Kloosterhof?) en vervolgens door de S-bocht in de richting van Groessen. Hierbij passeer ik enkele zeer oude gebouwtjes en een sportveld, waar men ijverig aan het sporten is. Vervolgens links langs de Veldstraat, die uitkomt op de Kastanjelaan in Duiven. Het is vroeg dus ik loop nog even door. Op een viersprong aangekomen, moet ik een keus maken: linksaf via een omweg terug naar Duiven, of rechtsaf in de richting van de rivier of rechtdoor naar Zevenaar. Ik bekijk nog eerst de namen op de ramen van het café rechts en de winkel links. Van Groningen, een bakker zo te zien, zover achter in het dorp? Hoe lang zou die er al zitten, en zou die wel een bestaan hebben? Ik besluit linksaf te gaan, in de richting van het centrum, en loop langs verschillende voor mij onbekende namen, Boss, Bloemberg, Kampschreur, van Gellekom om er maar eens 'n paar te noemen. Kassen staan er, dus kennelijk veel tuinbouw. Een agrarisch gebied. De mensen die ik tegenkom, zijn zeer vriendelijk. Verder het dorp in, een kleine dorpskern met bij de kerk (hoe zou die heten, en is hij erg oud?) een supermarkt(je), een postagentschap en een grote feestzaal. We zullen hier nog wel eens vaker komen. Een half-afgebroken molen is te zien, maar het heet hier geen Molenstraat! Weer op een kruising sla ik de weg met de naam Heiliglandsestraat in (waar komt die naam vandaan?). Ik schiet in de lach als ik de slagerij passeer. Hoe

toepasselijk „De bedroefde Koe" en ze slachten nog zelf; wie weet hoe lang nog? In de verte zie ik de spoorwegovergang liggen, Duiven komt weer in zicht. Ik loop via Droo-Zuid langs de wijk de Droo (wat die naam ook inhoudt), en langs de school met de naam „Thuvine", waar mijn beide spruiten de komende jaren hun kennis zullen moeten gaan opdoen. Naar de Droostraat door een bongerd vol met vruchten, zomaar gelegen in het openbare groen aan het water. In de verte zie ik een boerderijtje, vlak tegen de sportvelden gelegen. Huize Welleveld, een zeer groot huis, is deels te zien. Vervolgens het bruggetje over, direct naar links langs weer een paar goedgevulde fruitbomen - zo te zien heeft hier een boerderijtje gestaan - en ik ben aangeland bij mijn splinternieuwe huurwoning in de Eltingerhof. Een naam, die ook al een aantal vragen oproept. Vermoeid maar vol levenslust besluit ik het een en ander over „ons" dorp te gaan uitzoeken.

Achttien jaar later

Een donkere herfst dag in november 1993. Wanneer ik nu vergezeld door mijn echtgenote de eerder beschreven wandeling nog eens maak, moet er een compleet andere beschrijving gemaakt worden. Staande aan het begin van de Van Dorth tot Medlerstraat is het eerste wat opvalt een aantal ... bochten in de weg. Na al die jaren is er nog steeds geen beschermde voetgangers-oversteekplaats bij huize Thuvine, het is toch een tehuis voor ouden van dagen! De Posbank, eens een schitterend vergezicht, is van daar niet meer waar te nemen. De Voorbijstraat is al lang de grens niet meer. Wij wonen nu op de plaats, waar in het verleden Sint Nicolaas met een zweefvliegtuig uit de lucht kwam vallen. Waar eens het vee in de weilanden liep te grazen, wonen nu vele gezinnen. Het kruis in de Van Dorth tot Medlerstraat, bekend door het bezoek van de burgemeester op 4 mei ter herdenking van de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog, is er nog steeds. Verder gaande in de richting van de spoorwegovergang over het gereconstrueerde kruispunt Kennedystraat-Van Dorth tot Medlerstraat, langs een vernuftige verkeerssluis, passeer ik huize Welleveld. Ooit waren er twee koperen handpompen in de bijkeuken, die rondom was betegeld met schitterende antieke tegels; het zal nu een andere muur tooien sinds het pand geruime tijd is gekraakt geweest. Het daarachter gelegen boerderijtje is verdwenen, evenals de sportvelden. Zij hebben het veld moeten ruimen voor de uitbreidingsplannen, ontwikkeld door het gemeentebestuur. De Heuvelstraat is ook weg, maar de spoorwegovergang is er nog steeds. Na die te hebben overgestoken blijkt links de Eendracht afgebroken te zijn, maar er is een apotheek bijgekomen. In het huis van

dokter Vonk wordt nu door andere artsen een praktijk uitgeoefend. Zij kijken echter niet meer uit over de Duivense dreven, maar zien uit op een nieuwe school „de IJsselborgh" met een daarachter gelegen woonwijk. Verenigingsnieuws kun je niet meer op de Eltensestraat 5 kwijt. Het blad Kontakt, door vele vrijwilligers gemaakt, wordt niet meer uitgegeven. De bongerds aan beide zijden van de straat zijn inmiddels gerood. De kruising Molenstraat-Heilweg-Loostraat bestaat nog steeds maar in gereconstrueerde vorm. Linksaf gaande ziet men, dat er verwoede pogingen worden gedaan om de intussen tot ruïne gedegradeerde Elshof (of was het Kloosterhof?) weer in een toonbare staat te brengen. Rechts liggen nog steeds de oude pandjes, nu echter met een beduidend jeugdiger uiterlijk. Ook de sportvelden liggen er nog. Maar er is meer te zien, want fier afgestoken tegen de achtergrond staat een serie hoogspanningsmasten, komende uit de richting Nijmegen en verdwijnend in de richting van Doetinchem. Links is geen weiland meer te zien. De „w" is verdwenen en rondom de rest, het eiland dus, zijn complete woonwijken gesitueerd. De Veldstraat, bekend bij vele oude inwoners, heeft een heel ander verloop gekregen. Van Groningen, de bakker weet u wel, is er nog steeds en heeft wel degelijk bestaansrecht. Hij is tot ver in de omtrek bekend om zijn assortiment gebak. De kerk staat er nog steeds in volle glorie te pronken. Het postagentschap en nog wat andere zaken zijn verdwenen, de feestzaal niet. Aan het Isidorusplein ligt de pas heringerichte bibliotheek. De slagerij heet niet meer "De bedroefde Koe", is van eigenaar gewisseld, en geslacht wordt er ook niet meer. Oude namen zijn verdwenen, vele nieuwe zijn er voor in de plaats gekomen. Droo-Zuid, eens de naam voor een complete wijk, draagt nu verschillende straatnamen. De eerder genoemde bongerds behoren eveneens tot het verleden, maar het bruggetje bestaat nog wel. De fruitbomen voor de Eltingerhof hebben al lang opgehouden te bestaan, ook daar staan huizen. Ja, Duiven wordt groot, van ongeveer 7.500 inwoners in 1975 naar 22.000 nu en we groeien maar door. Nieuwe wijken worden uit de grond gestampt, het laatst Lommerweide I. Het hart is vernieuwd, we hebben een schitterende bibliotheek, het voormalige gemeentehuis is in volle glorie hersteld, het klooster is geslecht. Het dorp Duiven is groot geworden; tot op heden zijn Loo en Groessen voor deze expansiedrift gespaard gebleven. Maar hoelang nog?

H. Degen, Duiven

VERENIGINGSNIEUWS

Schenkeningen

Van de heer Th.R.J. Hooijman ontvingen wij een aantal bidprentjes. Evenzo een dik album met bidprentjes van mevr. J.G.M. Peters-van Diek. De heer J.W. Honselaar schonk ons een zevental boekjes en een aantal artikelen over de rivieren in onze regio. Tenslotte is onze bibliotheek verrijkt met 15 jaarboeken van Gelre (vereniging tot beoefening van de Geldersche Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht) ons geschonken door de heer H.M. Deutekom. Wij danken de gevers voor deze waardevolle zaken.

Agenda

- 17 maart Jaarvergadering (geen lezing)
- 21 maart Lezing door de hoofdarchivaris van Arnhem, dhr. van Iddekinge over: "Arnhem in de twintiger en dertiger jaren".
- 18 april Lezing door W. van Heugten, als voorbereiding op onze excursie naar Xanten.
- 16 mei Inloopavond (onderwerp wordt nog aangekondigd)
- 21 mei Jaarlijkse excursie naar Xanten. (N.B. In het laatste nummer van DRIEPAS is een verkeerde datum vermeld.)

Alle bijeenkomsten vinden plaats in het lokaal van de Kring in de Remigiusschool, ingang Droopad aan de achterzijde van de school. Aanvang telkens om 20.00 uur.

INHOUDSOPGAVE

M.P. J. Biermans-van Dongen en D.L.B. Boogaarts-Sniedt: "Dwars deur d'n hof" en andere gerechten uit grootmoeders tijd	1
Th. Goossen: De St. Antonius- en St. Annavicarie in de parochie Duiven	8
W.F.W.M. van Heugten: ...Bijnae alles begost te overschwemmen ... De overstroming van 1799 in de aantekeningen van pastoor R. Peters	13
Th.M.J. Jonker: Uit de krant van toen	20
H. Degen: Dwalend door Duivens dreven	22
Verenigingsnieuws	